

**Милић Ф. Петровић, ДОКУМЕНТА О РАШКОЈ
ОБЛАСТИ 1890-1899, Београд 1997, стр. 660;
ДОКУМЕНТА О РАШКОЈ ОБЛАСТИ 1900-1912,
Београд 1995, стр. 418; ПЉЕВАЉСКА ГИМНАЗИЈА
1901- 2001, ДОКУМЕНТА 1901-1914, Пљевља 1999, стр. 537**

За проучавање друштвено-економских, политичких, вјерских, културно-просветних и међуетничких односа у Рашкој области у последњој деценији XIX и првој деценији XX вијека, књиге Милића Ф. Петровића: Документа о Рашкој области 1890–1899. (Београд 1997); Документа о Рашкој области 1900–1912. (Београд 1995) и Пљеваљска гимназија 1901–2001, Документи 1901–1914, књ. I (Пљевља 1999), представљају драгоцене и аутентичне архивске збирке. За историографска сазнања ова богата и документована грађа о Рашкој области има посебну важност јер убједљиво свједочи о тегобној и трагичној прошлости Срба у оновременој Турској на простору оивиченом ријеком Ибром на истоку, Таром на југу, Дрином на западу и ободом планина Златибор, Голија и Копаоник на сјеверу, који је кроз времена турске окупације био у саставу разних територијалних и административно-управних подјела на санцаке и вилајете. Издвојен из Босанског вилајета 1879, Новопазарски сандак је прикључен Косовском вилајету (основан 1877), последњем упоришту османлијске Турске на просторима Старе Србије. Наиме, како је на основу члана 25 Берлинског уговора (1878) Аустро-Угарској, уз окупацију Босне и Херцеговине, омогућено да у западном дијелу овог вилајета држи војне гарнизоне у Прибоју, Пријепољу и Пљевљима, Рашка област под турском и аустроугарском контролом била је простор упорних настојања Беча и Цариграда да сузбију националноослободилачке тежње Србије и Црне Горе у ослобађању сународника и стварању заједничке границе. Стога, од 1878. до исхода балканских ратова 1912–1913. године, у овој области непрекидно трају политички, вјерски и национални антагонизми цивилне и војне турске власти са српским хри-

шћанским становништвом на једној и са аустроугарским војним и пропагандним службама на другој страни.

У читавом Косовском вилајету, административно подијељеном на Пљеваљски, Новопазарски, Пећки, Призренски, Приштински и Скопски санџак, турска локална управа несузбијањем насиља, терора, зулума, прогона, пљачке и сталне анархије, отворила је широк простор сукобима на унутрашњем плану и уплитању сусједних држава у таква збивања. Пратећи остваривање напора владе Краљевине Србије на основу пропагандно-политичке и националне акције према Упутствима за одржавање утицаја Србије у Македонији и Старој Србији (1885) и ангажовање њених дипломатских представника у Цариграду и Приштини, као и царинских служби на Јавору и Рашкој, Милић Ф. Петровић је приредио и пропратио уводним студијама и коментарима богату и разноврсну архивску грађу. Маниром врсног познаваоца архивске струке и научног приређивања грађе, са истанчаним осјећањем за оновремена историјска збивања, првенствено у Пљеваљском, Новопазарском и дијелу Пећког санџака, у времену од 1890. до 1914. године, разврстао је и тематски структурирао ову богату дипломатску кореспонденцију, упутства, наредбе, молбе, жалбе и представке, тако да корисник стиче утисак о својеврсној хроници догађаја и друштвено-економских збивања.

Тематски распоред архивске грађе у књизи Докумената о Рашкој области 1890–1899, урађен према строгим архивским правилима, садржи мноштво фактографских података о: терору и зулуму, крађама и отимачини, хапшењима, убиствима, отимању жена и дјеце, насилном турчењу, ссеобама и расељавању, одузимању оружја, порезима, напади-ма на рашко–призренског митрополита Дионисија Петровића, убиству првог српског конзула у Приштини – Луке Маринковића, сукобима са Арнаутима и Турцима дуж црногорско–турске границе, турској локалној управи и војним активностима. Други тематски круг чине документа о црквено-школској аутономији, активностима рашко–призренског митрополита, призреној богословији, патријаршијским повластицама, изградњи цркава у Сјеници, Митровици и Пријепољу, набавци предмета за цркве и манастире у овој области, оправци манастира Дечана, Бање код Прибоја, Свете Тројице, Дубочице и цркве на Илином брду код Пљеваља и Довоље на Тари. Затим, ту су документа о захтјевима за постављењем српских владика у Старој Србији, отварању и затварању српских школа, о школским програмима, распоређивању и плаћању учитеља, достављању књига за школе, оспоравању учитељских свје-

доцби, увођењу турског језика у српске школе, пријему и школовању ђака из неослобођених крајева и бројни статистички подаци о школама.

Трећи део обухвата документа која садрже податке о организованом дјеловању српске владе у циљу дипломатске заштите Срба у неослобођеним крајевима. Ту су подаци о новчаној помоћи старим ратницима, отварању књижара у Пљевљима, Митровици и Пећи, предлози за отварање српског конзулата у Сјеници и Пљевљима и покретању и издавању листа „Цариградски гласник” и наоружавању српског становништва у Старој Србији за одбрану од терора и зулума. Значајан број докумената ове збирке односи се на националноослободилачку акцију Црне Горе, заједнички рад са српском владом и дјеловање аустроугарских дипломатских и пропагандних служби. У 520 докумената чија садржина убједљиво свједочи о оновременом животу српског становништва Рашке области, изложеног турској репресији и све јачем аустроугарском војнополитичком утицају, Милић Петровић је овако компонованом збирком дао својеврсну панораму збивања задње деценије XIX вијека.

Збирком Документи о Рашкој области 1900–1912, коју чини 250 докумената различите тематске провенијенције, Милић Петровић наставио је ову, архивском грађом исплетену хронику, са мноштвом података о: сеобама православних Срба из Рашке области у Србију, досељавању мухаџира из Босне и Херцеговине и Црне Горе у Рашку област, зулumu, терору, хапшењима, убиствима, исламизацији и оспоравању националних права, наоружавању и акцијама разоружавања српског становништва, продаји манастирских имања, чивчијским односима, оспоравању рада црквено-школских општина, попису становништва, раду основних школа, ниже мушке гимназије и дјевојачке радничке школе у Пљевљима итд. За проучавање посебних питања као што су: црквено-школска аутономија, немири и побуне, турски административно-управни систем, аустроугарско војно присуство у Пљеваљском санџаку, руски утицај, Младотурска револуција, стање у овој области после анексије Босне и Херцеговине, албански устанички покрет и опште стање у Рашкој области пред Први балкански рат, ова збирка биће драгоцен и незаобилазан приручник сваком будућем истраживачу и аналитичару историјских збивања.

Као и у претходним књигама, М. Петровић је у монографији „Пљеваљска гимназија 1901–2001. – Документи 1901–1914.” дао богату архивску документацију о овој школи (207 докумената) и обрадио

први период најстарије и прве ниже српске гимназије у Рашкој области, настале на богатој духовној и културно-просветној традицији пљевљског краја. Њена мисија, као и других српских школа у Старој Србији разоткрива смисао духовног прегнућа црквено-школске општине у Пљевљима и напоре Министарства иностраних дјела Краљевине Србије на очувању културне, етничке, вјерске и националне традиције.

Сва документа, регеста, тематски распоред, фотографије, факсимили докумената и меморандуми институција, као и факсимили потписа аутора и печата институција, пропраћени регистрима личних имена и географских назива, показују висок професионални однос аутора према приређивању све три књиге изузетно корисне грађе о Рашкој области за период 1890–1914. Тематски хетерогену и садржајно веома слојевиту грађу, сабрану у овим збиркама, аутор је пропратио уводним студијама и стручним коментарима. Сакупљањем и приређивањем архивске баштине из фондова и збирки Архива Србије, Архива Министарства иностраних послова, Државног архива Црне Горе и Завичајног музеја у Пљевљима, Милић Петровић презентирао је у овим књигама фактографски најзначајнију документацију за изучавање Рашке области.